

др Мирјана РАДОВИЋ, LL.M. (Humboldt)
доцент на Правном факултету Универзитета у Београду

НОВИ ПРАВНИ РЕЖИМ РОКОВА ИЗМИРЕЊА НОВЧАНИХ ОБАВЕЗА ИЗ ТРГОВИНСКИХ УГОВОРА^{*}

Резиме

У овом раду аутор анализира измене режима рокова плаћања у трговинским уговорима, које су у српско право уведене новим Законом о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама. Први део рада је посвећен објашњењу разлога за усвајање посебних правних правила у овој материји. Затим су приказани основни извори права релевантни за истражавање рокова плаћања у трговинским уговорима. Будући да је у Србији нови правни режим рокова плаћања резултат обавезе усклађивања домаће права са правом Европске уније, посебна пажња је посвећена истраживању одговарајуће комунићарној права. Централни део рада пружа детаљну кримићку анализу правила новог закона која се односе на рокове плаћања. На овом месту су посебно истакнуће разлике новог правног режима у односу на досадашња правила Закона о облигационим односима и Ојшћих узанси за промет робом. Пошом, аутор указује на разлике режима новог закона у односу на правила Конвенције УН о међународној продаји робе, која осћају да важе и након стиуања на снагу закона, наравно, у домену примене одредаба конвенције. Најзад, али не и најмање важно, у раду се детаљно пореде решења новог српског правног режима рокова плаћања са решењима Директиве 2011/7/EУ,

^{*} Рад представља прилог пројекту Правног факултета Универзитета у Београду „Развој правног система Србије и хармонизација са правом Европске уније – правни, економски, политички и социолошки аспекти (2013)“.

како би се утврдило у којој мери је остварена хармонизација српској са комунићарним љравом, као један од основних циљева доношења новој закона.

Кључне речи: љрговински ујовор, комерцијална љрансакција, рок љлаћања, новчана обавеза, љривредни субјектљ, јавни сектљор.

І О разлозима посебног правног уређења рокова плаћања у трговинским уговорима

Одложено плаћање испоручене робе, односно пружених услуга, у трговинским пословима је постало уобичајена пракса широм Европе.¹ Оно се у теорији означава и као ‘трговачки кредит’, и не изазива нарочиту пажњу законодавца у ситуацији када је уговорен између равноправних субјеката.² Међутим, уговарање дужег рока плаћања често представља резултат слабије преговарачке моћи малих и средњих предузећа као испоручилаца робе, односно пружалаца услуга, у односу на велике и економски снажније партнере.³ Осим тога, дужници новчаних обавеза из трговинских послова све више систематски користе дуге рокове плаћања као један од механизма финансијског планирања.⁴ Тако су произвођачи, препродавци или пружаоци услуга постали приморани да преузимају улоге пословних банака у односу на сауговараче, кредитирајући их упркос чињеници да најчешће нису адекватно организовани за бављење том делатношћу.⁵

Дуги рокови плаћања у трговинским уговорима представљају нарочити проблем за мала и средња предузећа као повериоце новчаних обавеза. Ови субјекти се теже носе са проблемом нередовног прилива новчаних средстава. Предугачки рокови плаћања њима узрокују веће трошкове, због слабије економске моћи и недовољне опремљености

1 Directive 2011/7/EU of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on combating late payment in commercial transactions, *OJ L 48*, 23.2.2011 (даље у фус-нотама: Late Payment Directive), Recital 2.

2 Ivan Tot, „Pravna osnova i ciljevi Direktive 2011/7/EU o suzbijanju zakašnjenja s plaćanjem u trgovačkim ugovorima“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 50, 1/2013, стр. 225.

3 I. Tot, *нав. чланак*, стр. 227.

4 Andreas Knapp, „Das Problem der bewußten Zahlungsverzögerung im inländischen und EU-weiten Handelsverkehr“, *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, Bd. 63, 1999, стр. 296.

5 A. Knapp, *нав. чланак*, стр. 296.

за праћење благовремених наплата.⁶ Уз то, смањени прилив новчаних средстава услед одлагања плаћања изазива скромније могућности инвестирања, повећану потребу за узимањем кредита (зајма), умањење конкурентности, већу изгубљену добит (у економској терминологији: опортунитетне трошкове), а самим тим и пораст цена производа, односно услуга.⁷ Наведене последице дугих рокова плаћања у крајњем исходу могу да доведу и до стечаја повериоца новчаних обавеза,⁸ а када су ови проблеми широко распрострањени у једној земљи, губитак радних места услед бројних стечајних поступака може да изазове општи пораст незапослености.

У Европској унији се мала и средња предузећа сматрају кључним за стварање радних места и опоравак од финансијске и економске кризе, а управо су она највише погођена праксом неправедно дугих рокова плаћања.⁹ Осим тога, уочено је да различит правни режим и пракса у вези са роковима плаћања у државама чланицама дестимулише мала и средња предузећа да извозе робу или пружају услуге широм Заједнице.¹⁰ Све то се негативно одражава на развој и међународну конкурентност унутрашњег тржишта,¹¹ због чега је и одлучено да се материја рокова плаћања у трговинским уговорима уреди посебним правним правилима у оквиру директиве као обавезујућег правног акта за државе чланице. Увођењем новог режима рокова плаћања у трговинским уговорима, комунитарно право настоји да подстакне развој праксе и културе брзог, али и благовременог плаћања,¹² уз пружање неопходне заштите малим и средњим предузећима у односу на јаче пословне партнере.¹³ Пратећи активност Европске уније на овом пољу, а имајући у виду да је проблем неоправдано дугих рокова плаћања карактеристичан и за домаћу трго-

6 Sophie A. Hausler, „Directive 2000/35/EC on combating late payment in commercial transactions“, *Columbia Journal of European Law*, Vol. 7, 2001, стр. 293; упор.: Ulrich Huber, „Das Gesetz zur Beschleunigung fälliger Zahlungen und die europäische Richtlinie zur Bekämpfung von Zahlungsverzug im Geschäftsverkehr“, *Juristen Zeitung*, бр. 20/2000, стр. 957; А. Кнарп, *нав. чланак*, стр. 296.

7 А. Кнарп, *нав. чланак*, стр. 321.

8 S. A. Hausler, *нав. чланак*, стр. 293.

9 Cara Bilotta, „Ending the Commercial Siesta: The Shortcomings of European Union Directive 2011/7 on Combating Late Payments in Commercial Transactions“, *Brooklyn Journal of International Law*, Vol. 38:2, 2013, стр. 702.

10 А. Кнарп, *нав. чланак*, стр. 297; S. A. Hausler, *нав. чланак*, стр. 294.

11 А. Кнарп, *нав. чланак*, стр. 297.

12 Late Payment Directive, Recital 12; упор. Petri Mäntysaari, *The Law of Corporate Finance: General Principles and EU Law. Volume II: Contracts in General*, Springer, 2010, стр. 262; C. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 701.

13 P. Mäntysaari, *нав. дело*, стр. 262.

винску праксу, и Србија је 2012. године усвојила нови правни режим рокова плаћања у трговинским уговорима.

II Правно уређење

Из претходно објашњених разлога рокови извршења новчаних обавеза из трговинских уговора подлежу детаљном правном уређењу.

1. Право Србије

Питање рокова плаћања у трговинским уговорима је у праву Србије регулисано општим правилима садржаним у Закону о облигационим односима из 1978. године.¹⁴ Овај закон се примењује на све врсте уговора, и то супсидијерно, под условом да рок плаћања у одређеној врсти уговора није предмет неког другог, специјализованог закона. Уз то, у одређеним случајевима Закон о облигационим односима допушта да се на рок плаћања, уместо законске диспозитивне норме, примене релевантни обичаји. У том погледу су за трговинске уговоре значајни трговачки обичаји, који су у Србији кодификовани у оквиру Општих узанси за промет робом из 1954. године (у даљем тексту: Опште узансе).¹⁵ Најзад, у случају закључења уговора о продаји робе са елементом иностраности за рок плаћања цене могу да буду релевантне одредбе Конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе из 1980. године (у даљем тексту: Бечка конвенција), коју је Србија ратификовала 1984. године.¹⁶

Режим рокова плаћања у трговинским уговорима је постао знатно сложенији након ступања на снагу новог Закона о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама (у даљем тексту: Закон о роковима).¹⁷ Примена Закона о роковима је ограничена на новчане обавезе које проистичу из трговинских уговора („комерцијалних трансакција“) које привредни субјекти закључују међу собом или са субјектима јавног сектора. Једини изузетак од наведеног домена при-

14 Закон о облигационим односима (*Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003; даље у фуснотама: ЗОО).

15 Опште узансе за промет робом (*Службени лист ФНРЈ*, бр. 15/54; даље у фуснотама: ОУ).

16 Вид. домен примене конвенције: Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе (*Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 10–1/84; даље у фуснотама: Бечка конвенција), чл. 1–6.

17 Закон о роковима измирења новчаних обавеза у комерцијалним трансакцијама (*Службени гласник РС*, бр. 119/2012; даље у фуснотама: Закон о роковима).

мене постоји када је над привредним субјектом као дужником новчане обавезе из трговинског уговора отворен стечајни поступак. Наведени изузетак је неспоран, имајући у виду да се на доспелост и одређене последице доцње у намирању новчаних потраживања против стечајног дужника примењују специфична правила стечајног права, која су мотивисана равноправном заштитом свих стечајних поверилаца.

Закон о роковима је усвојен 2012. године, а начелно је почео да се примењује од 31. марта 2013. године.¹⁸ Отуда, трговински уговори закључени после 31. марта 2013. године морају да буду усклађени са његовим одредбама о роковима плаћања. Штавише, чак и раније закључени трговински уговори морају да се ускладе са овим законом у случају да карактеристична престација из тих уговора (испорука робе или пружање услуге) није извршена до 31. марта 2013. године. Насупрот томе, на све уговоре који не потпадају под домен примене новог закона и надаље ће се примењивати релевантне одредбе Закона о облигационим односима, односно Општих узанси.

С обзиром на то да је доношење Закона о роковима резултат обавезе хармонизације српског права са прописима Европске уније, на овом месту је потребно указати на релевантно комунитарно право у области рокова плаћања.

2. Право Европске уније

У Европској унији почечи регулативе рокова плаћања у трговинским уговорима датирају из 1995. године, када је Европска комисија донела Препоруку о роковима плаћања у трговинским уговорима.¹⁹ Међутим, наведена препорука није остварила жељени ефекат, будући да државе чланице нису биле обавезне да имплементирају њена правила у своје правне системе.²⁰ Стога је већ 2000. године регулатива рокова плаћања у трговинским уговорима усвојена у облику директиве

18 Закон о роковима, чл. 13 и 17. Изузеци од начелног рока почетка примене закона се односе на следеће дужнике новчаних обавеза: а) привредне субјекте у поступку реструктурирања; б) Републички фонд за здравствено осигурање; и в) кориснике средстава Републичког фонда за здравствено осигурање. Вид.: Закон о роковима, чл. 15 и 16.

19 Commission Recommendation of 12 May 1995 on payment periods in commercial transactions (95/198/EC), OJ L 127, 10.6.1995. Вид.: С. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 704; Gerard McCormack, „Retention of title and the EC Late Payment Directive“, *Journal of Corporate Law Studies*, Vol. 1, Part 2, December 2001, стр. 502; S. A. Hausler, *нав. чланак*, стр. 293; Михајло Цветковић, „Европска Директива о сузбијању доцње у испуњењу новчаних обавеза и могућност њене имплементације у наше право“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, LIII, 2009, стр. 238.

20 S. A. Hausler, *нав. чланак*, стр. 293; С. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 704.

као обавезујућег правног акта, чије одредбе државе чланице морају да унесу у своја законодавства. Реч је о Директиви 2000/35/ЕЗ о сузбијању закашњења с плаћањем у трговинским уговорима.²¹ На основу ове директиве државе чланице су биле обавезне да хармонизују своја правила о роковима плаћања у трговинским уговорима најкасније до августа 2002. године.

Ипак, проблем дугих рокова плаћања и њиховог непоштовања је наставио да спутава развој унутрашњег тржишта, због чега су већ 2011. године уследиле обимније измене постојећег режима, које су усвојене у оквиру нове Директиве 2011/7/ЕУ о сузбијању закашњења с плаћањем у трговинским уговорима (у даљем тексту: Директива).²² Државе чланице су биле дужне да имплементирају одредбе Директиве најкасније до 16. марта 2013. године.²³ Попут српског Закона о роковима, примена Директиве се ограничава на новчане обавезе које представљају накнаду из трговинских уговора.²⁴ При том се трговински уговори дефинишу као уговори које привредни субјекти закључују међу собом или са субјектима јавног сектора, а тичу се испоруке робе или пружања услуга уз накнаду.²⁵ Директива се ограничава на уређење рокова плаћања из трговинских, а не и осталих уговора, јер се сматра да би њена правила била претерано строга за потрошаче и остале субјекте општег уговорног права.²⁶

Директива има за циљ само минималну хармонизацију, тако да државе чланице могу да усвоје додатна правила о роковима плаћања.²⁷ Уз то, одредбе Директиве су полупринудног карактера, па је државама чланицама дозвољено да од њих одступе у корист повериоца, а на

21 Directive 2000/35/EC of the European Parliament and of the Council of 29 June 2000 on combating late payment in commercial transactions, *OJ L 200*, 8.8.2000; C. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 705. У српској правној теорији је присутан и алтернативни превод: Директива о сузбијању доцње у испуњењу новчаних обавеза у трговинским пословима. Вид.: М. Цветковић, *нав. чланак*, стр. 238.

22 Directive 2011/7/EU of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on combating late payment in commercial transactions (Late Payment Directive). Вид.: Jill Poole, *Textbook on Contract Law*, Oxford University Press, 2012, стр. 387; C. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 709. Ова директива чини део пакета директива Европске уније које регулишу уговор о продаји робе. Вид.: Ingeborg Schwenzer, Pascal Hachem, Christopher Kee, *Global Sales and Contract Law*, Oxford University Press, 2012, стр. 42.

23 Late Payment Directive, Art. 12(1); I. Schwenzer, P. Hachem, C. Kee, *нав. дело*, стр. 682; C. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 710.

24 Late Payment Directive, Art. 1. Тако је било и у претходној директиви, упор.: P. Mäntysaari, *нав. дело*, стр. 262; U. Huber, *нав. чланак*, стр. 957.

25 Late Payment Directive, Art. 2(1); упор.: U. Huber, *нав. чланак*, стр. 957.

26 U. Huber, *нав. чланак*, стр. 961.

27 Исти је био и приступ Директиве из 2000. године. Вид.: P. Mäntysaari, *нав. дело*, стр. 262; U. Huber, *нав. чланак*, стр. 958.

терет дужника новчане обавезе, али не и обратно.²⁸ Овакав карактер хармонизованог режима рокова плаћања је и разумљив, будући да се основни циљ Директиве састоји у појачаној заштити поверилаца новчаних обавеза од несавесних дужника који одлагање плаћања пословним партнерима користе као један од начина управљања својом ликвидношћу.

III Нови правни режим рокова плаћања у српском трговинском праву

1. Основни појмови новог закона

Приликом уређивања рокова плаћања у трговинским уговорима Закон о роковима користи неколико основних појмова који у српском законодавству и правној теорији немају општеприхваћено значење. Из тог разлога је неопходно појаснити шта се у закону подразумева под изразима ‘комерцијална трансакција’, ‘привредни субјект’, ‘јавни сектор’ и ‘новчана обавеза’.

а) *Комерцијална трансакција*. Комерцијалне трансакције су у закону дефинисане као уговори о испоруци добара или пружању услуга уз накнаду, које закључују привредни субјекти међусобно или са субјектима јавног сектора.²⁹ Термин ‘комерцијална трансакција’ је непосредно преузет из енглеског језика (енгл. *commercial transaction*), иако би његов исправан превод на српски језик био ‘трговински посао’. Дакле, реч је о трговинским пословима, и то теретним уговорима о испоруци добара или пружању услуга између привредних субјеката, односно између привредних субјеката и субјеката јавног сектора.³⁰ Да би се избегле недоумице, Закон о роковима наглашава да комерцијалне трансакције обухватају и комуналне услуге, али и грађевинске и инвестиционе радове, иако се они по својој природи строго посматрано не односе на испоруку добра нити пружање услуге, већ на извршење одређеног дела. Исто тумачење појма комерцијалне трансакције прихвата и Директива.³¹

28 Late Payment Directive, Art. 12(3). Такво правило је познавала и претходна директива, вид.: P. Mäntysaari, *нав. дело*, стр. 262.

29 Закон о роковима, чл. 2 ст. 1 тач. 1.

30 За разлику од дефиниције уговора у привреди у српском Закону о облигационим односима, Закон о роковима не захтева да комерцијалне трансакције спадају у оквир делатности, нити да су у вези са делатношћу лица која их закључују. Упор.: ЗОО, чл. 25 ст. 2.

31 Late Payment Directive, Recital 11. Појам ‘комерцијалних трансакција’ обухвата уговоре о продаји, уговоре о делу, уговоре о услугама, уговоре о теретном налогу, код

б) *Привредни субјект*. За потребе примене одредаба Закона о роковима привредни субјект је дефинисан техником набрајања и једном општом клаузулом, тако да обухвата привредно друштво, предузетника, задругу, регистровано пољопривредно газдинство, али и сва остала правна лица.³² Из угла физичких лица као адресата законских норми овај појам обухвата лица регистрована у својству предузетника (укључујући и лица која се баве старим и уметничким занатима и пословима домаће радиности ако су регистровани као предузетници),³³ а индивидуалне пољопривреднике само ако су уписани у Регистар пољопривредних газдинстава, док обухват лица која се баве слободним професијама зависи од тога да ли им је одговарајућим посебним законом дат статус предузетника.³⁴

Са друге стране, из угла правних лица као адресата законских норми појам привредног субјекта обухвата не само привредно друштво, задругу и регистрованога носиоца пољопривредног газдинства у својству правног лица, него и остала правна лица основана у складу са посебним законом. Укључивање „осталих правних лица“ је обесмислило појам привредног субјекта, који је постао преширок тако да обухвата, примера ради, и установе, задужбине и фондације, као субјекте општег грађанског, а не трговинског права. Према томе, посебна, строжа правила о роковима плаћања ће се примењивати и на ова правна лица, када закључују теретне уговоре о испоруци добара или пружању услуга са другим правним лицима, предузетницима, регистрованим пољопривредницима или са субјектима јавног сектора.

Дефинисање привредних субјеката у Закону о роковима се значајно разликује од упоредивог појма „предузећа“ (енгл. *undertaking*, нем. *Unter-*

којих су уговорне стране привредни субјекти, односно привредни субјект и субјект јавног сектора. Вид.: U. Huber, *нав. чланак*, стр. 957.

32 Закон о роковима, чл. 2 ст. 1 тач. 3. Укључивање регистрованога пољопривредног газдинства у дефиницију привредног субјекта је неисправно, јер је пољопривредно газдинство производна јединица, што значи објект права, чији носилац (правни субјект) се обавезно региструје у Регистру пољопривредних газдинстава. Исправније би било рећи да појам привредног субјекта обухвата регистроване носиоце пољопривредних газдинстава, као и регистроване чланове породичних пољопривредних газдинстава. Више вид.: Закон о пољопривреди и руралном развоју (*Службени гласник РС*, бр. 41/2009, 10/2013), чл. 2 ст. 1 тач. 4, 5, 7, 8 и чл. 20.

33 Закон о привредним друштвима (*Службени гласник РС*, бр. 36/2011, 99/2011), чл. 88 ст. 2. О појму старих и уметничких заната и послова домаће радиности вид.: Правилник о одређивању послова који се сматрају старим и уметничким занатима, односно пословима домаће радиности, начину сертифицивања истих и вођењу посебне евиденције издатих сертификата (*Службени гласник РС*, бр. 56/2012), чл. 2–6.

34 Закон о привредним друштвима, чл. 83 ст. 2.

nehmen, фр. *entreprise*) из Директиве. Наиме, Директива прописује примену посебних правила о роковима на сва физичка или правна лица која наступају у оквиру своје привредне или професионалне делатности.³⁵ У том смислу, Директива се примењује и на физичка лица која нису регистрована као предузетници, односно немају то својство, под условом да закључују трговински посао у оквиру своје привредне или професионалне делатности. Отуда, правила о роковима плаћања важе и за трговинске уговоре са лицима која се баве слободним професијама (на пример, самостални учитељи виолине, физиотерапеути, логопеди, порески саветници, и сл.).³⁶ Насупрот томе, Директива се не примењује у случају да (физичко или правно) лице закључује трговински посао изван своје привредне, односно професионалне делатности. Најзад, за разлику од Закона о роковима, Директива се не примењује на правна лица која не обављају привредну или професионалну делатност, попут установа, задужбина, те су она у том смислу изједначена са потрошачима.³⁷

в) *Јавни сектор*. Субјект јавног сектора је друга могућа врста уговорника у трговинским уговорима у смислу Закона о роковима. Појам „јавног сектора“ је дефинисан на исти начин као у Закону о буџетском систему, па обухвата општи ниво државе и јавна предузећа.³⁸ При том се под општим нивоом државе подразумевају сва лица која су одговорна за прераспodelу буџета Републике Србије, буџета локалних власти, ванбуџетских фондова, укључујући и фондове социјалног осигурања, на свим нивоима власти, као и нетржишне и непрофитне институције које контролише и финансира држава на свим нивоима власти.³⁹

У праву Европске уније је јавни сектор, односно јавна власт (енгл. *public authority*, нем. *öffentliche Stelle*, фр. *pouvoir public*) нешто другачије дефинисана у односу на српски Закон о роковима. Појам јавног сектора у Директиви обухвата државу, регионалне и локалне власти, лица јавног права и удружења једног или више њих.⁴⁰ Да би се неко лице квалификовало као лице јавног права (енгл. *body governed by public law*) потребно је да кумулативно испуњава следеће услове:

1. да је установљено за потребе остварења општег интереса, без индустријског или трговинског карактера;

35 Late Payment Directive, Art. 2(3); U. Huber, *нав. чланак*, стр. 957.

36 Late Payment Directive, Recital 10; U. Huber, *нав. чланак*, стр. 957.

37 U. Huber, *нав. чланак*, стр. 961.

38 Упор.: Закон о роковима, чл. 2 ст. 1 тач. 2; Закон о буџетском систему (*Службени гласник РС*, бр. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012), чл. 2 ст. 1 тач. 13.

39 Вид.: Закон о буџетском систему, чл. 2 ст. 1 тач. 12.

40 Late Payment Directive, Art. 2(2), у вези са: Directive 2004/17/EC, Art. 2(1)(a); Directive 2004/18/EC, Art. 1(9).

2. да има својство правног лица; и
3. да је: а) финансирано претежно од стране државе, регионалних или локалних власти или других лица јавног права, или б) под надзором управљања од стране наведених тела, или в) са административним, менаџерским или надзорним одбором који има више од пола чланова именованих од стране државе, регионалних или локалних власти или лица јавног права.⁴¹

На овај начин дефинисан јавни сектор обухвата, примера ради, универзитете, односно факултете који су већински финансирани од стране државе, јавне власти или других лица јавног права, па би и они морали да поштују строжа правила о роковима плаћања.⁴² За разлику од тога, српски Закон о роковима би у оквиру појма субјекта јавног сектора обухватао само универзитете, односно факултете, које држава истовремено и финансира и контролише.

г) *Новчана обавеза*. Најзад, новчана обавеза на чији рок извршења се примењује Закон о роковима је дефинисана као уговорена накнада за испоруку добара, односно пружање услуга.⁴³ Попут Директиве, циљ закона се састоји у регулативи рокова извршења само примарних уговорних захтева (уговорених новчаних обавеза), али не и секундарних (уговорне казне, накнаде штете због повреде уговора – на пример, закашњења са плаћањем уговорене накнаде).⁴⁴ Закон уређује и висину новчане обавезе, па предвиђа да је дужник обавезан да изврши плаћање о року у износу наведеном у уговору, фактури или другом захтеву за исплату, укључујући директне трошкове набавке.⁴⁵ За разлику од тога, Директива прецизира да деговани износ обухвата износ главног дуга, укључујући и евентуалне порезе, царине, државне намете и накнаде наведене у фактури или одговарајућем захтеву за плаћање.⁴⁶

2. Законски рокови плаћања

У погледу рокова плаћања новчаних обавеза у трговинским уговорима закон садржи: 1) диспозитивно правило о року плаћања у недостатку супротног уговарања; 2) императивно правило о најдужем

41 Directive 2004/17/EC, Art. 2(1)(a); Directive 2004/18/EC, Art. 1(9).

42 Вид. Анекс III Директиве 2004/18/ЕЗ, који садржи листу субјеката јавног сектора у свим државама чланицама Европске уније.

43 Закон о роковима, чл. 2 ст. 1 тач. 4.

44 Late Payment Directive, Recital 8; U. Huber, *нав. чланак*, стр. 961.

45 Закон о роковима, чл. 2 ст. 1 тач. 4.

46 Late Payment Directive, Art. 2(8).

дозвољеном року плаћања; 3) изузетке од основног императивног правила о најдужем дозвољеном року плаћања; и 4) начин рачунања рокова плаћања. При том се у уређењу ових питања прави разлика између: а) трговинских уговора које закључују привредни субјекти међусобно или субјект јавног сектора са привредним субјектом као дужником новчане обавезе; и б) трговинских уговора које привредни субјекти закључују са субјектом јавног сектора као дужником новчане обавезе. Основни разлог за прављење наведене разлике се огледа у томе што субјекти јавног сектора имају мање проблема са ликвидношћу, њихов прилив новца је стабилнији, а могућности за финансирање су веће и повољније у односу на привредне субјекте.⁴⁷ Отуда се сматра оправданим да законски рокови плаћања буду краћи у случају када је субјект јавног сектора дужник новчане обавезе, како би се подстакло брже плаћање привредним субјектима, којима је то од велике важности за опстанак на тржишту.

а) Уговори са привредним субјектом као дужником новчане обавезе

Под велом борбе против предугачких рокова извршења новчаних обавеза у трговинским уговорима у којима је привредни субјект дужник новчане обавезе, Закон о роковима прописује следећа правила.

1) Диспозитивно правило о року плаћања

Када уговором није предвиђен рок плаћања или када не постоји писани уговор, дужник мора да изврши новчану обавезу најкасније у року од 60 дана од дана извршења повериочеве обавезе, односно од дана пријема захтева за плаћање, или од дана истека рока за преглед предмета повериочеве обавезе, и то без претходне опомене од стране повериоца.⁴⁸ Према томе, дужник је обавезан да води рачуна о диспозитивном року плаћања, па ће пасти у доцњу чим тај рок протекне, будући да није потребно да га поверилац опомене, односно позове да изврши обавезу. Ово је корисно правило, имајући у виду да подсећање дужника на протек рока плаћања представља губитак времена и додатни трошак за повериоца.⁴⁹

Од диспозитивног правила о року плаћања уговорне стране могу да одступе само у писменој форми, јер Закон о роковима изричито прописује да ће се у недостатку писаног уговора применити диспози-

47 Late Payment Directive, Recital 23; С. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 709; М. Цветковић, *нав. чланак*, стр. 247.

48 Закон о роковима, чл. 3 ст. 2 и чл. 4 ст. 4.

49 А. Кнарр, *нав. чланак*, стр. 309 и даље.

тивно правило о року плаћања.⁵⁰ Такво решење новог закона је у потпуности неоправдано, па чак и бесмислено, с обзиром на то да привредним субјектима онемогућава да усмено уговоре краћи рок плаћања од 60 дана. Стога, да би се одредбама закона дао неопходни смисао, наведено правило једино може да се тумачи на следећи начин. У случају неформалног (усменог) закључења уговора стране могу да уговоре рок плаћања краћи од 60 дана, па ће поверилац имати право да од дужника захтева плаћање чим протекне тако уговорени рок. Међутим, правне последице доцње дужника ће у том случају наступити тек након протека рока од 60 дана, без обзира на уговорени рок. Следствено томе, код усмено закључених уговора диспозитивну норму закона треба тумачити као правило о року у коме наступају правне последице доцње дужника, а не као правило о року доспелости новчане обавезе.⁵¹ На тај начин, овим правилом се не забрањује усмено уговарање краћег рока доспелости новчане обавезе. У сваком случају, анализирано законско правило, чак и на основу оваквог схватања, заправо отежава положај повериоца новчане обавезе, па у том смислу не испуњава постављени циљ законодавца да подстакне плаћање у трговинским уговорима у што краћим роковима.

Ново диспозитивно правило се у великој мери разликује у односу на досадашњи режим. Наиме, у општем уговорном праву важи принцип истовременог испуњења код двостранообавезних (синалагматичних) уговора.⁵² У недостатку супротног уговарања Закон о облигационим односима захтева од дужника да испуни своју обавезу одмах по закључењу уговора, односно одмах чим друга страна испуни или је спремна да истовремено испуни своју обавезу.⁵³ Насупрот томе, нови Закон о роковима као диспозитивно правило предвиђа обавезно кредитирање дужника новчане обавезе од стране повериоца, с обзиром на то да дужник прво прима робу/услугу, а тек након 60 дана треба да је плати. Имајући у виду да је основни циљ Закона о роковима побољшање положаја по-

50 Вид.: Закон о роковима, чл. 3 ст. 2: „[...] уколико не постоји писани уговор [...] дужник је дужан да [...] измири новчану обавезу у року од најкасније 60 дана.“

51 Поједини аутори на овај начин тумаче и рокове плаћања из Директиве 2011/7/EУ, па их третирају као рокове у којима наступају правне последице доцње дужника, а не као рокове доспелости његове новчане обавезе. Ипак, такво буквално језичко тумачење није општеприхваћено. Вид. излагања у делу рада о достигнутом степену хармонизације.

52 Овај општи принцип је потврђен и код уређења посебних врста именованих уговора, где Закон о облигационим односима изричито предвиђа да дужник новчане обавезе треба да је плати одмах након извршења карактеристичне престације од стране саговорника. Вид. на пример: ЗОО, чл. 516 ст. 2, чл. 782 ст. 1, чл. 805, чл. 840.

53 ЗОО, чл. 122 ст. 1 и чл. 314.

вериоца новчане обавезе путем скраћивања рокова плаћања, оваква новина у односу на опште уговорно право није нимало логична, јер се њоме рок плаћања значајно продужава, а положај повериоца очигледно погоршава.

Код уговора о продаји робе Закон о облигационим односима изричито упућује на примену обичаја у погледу рока плаћања цене, а само у недостатку друкчијих обичаја остаје при принципу истовременог испуњења – плаћања цене у тренутку предаје робе.⁵⁴ Отуда, према досадашњем режиму код трговинског уговора о продаји робе (уговора о продаји у привреди), у недостатку другачијег уговарања, на рок плаћања цене су примењиване Опште узансе као кодификовани обичаји. Према овим узансама, дужник (купац) мора да плати цену у року од осам дана од пријема фактуре или робе, односно првог радног дана након утврђивања количине и квалитета робе.⁵⁵ Након ступања на снагу Закона о роковима наведено правило Општих узанси је постало неприменљиво, а уступило је место знатно дужем року плаћања (60 уместо осам дана, односно уместо једног радног дана), који је самим тим неповољнији за повериоца.

Конечно, према општем уговорном праву када рок плаћања није прецизно одређен, дужник пада у доцњу са плаћањем тек након што га поверилац опомене, односно позове да испуни своју обавезу.⁵⁶ За разлику од тога, Закон о роковима је укинуо потребу за опоменом дужника, те ће правне последице доцње наступити чим протекне законом установљен рок плаћања. Ова новина је примерена за трговинске уговоре, с обзиром на то да се од привредних субјеката оправдано очекује већи степен пажње у извршавању уговорних обавеза.

2) Императивно правило о најдужем дозвољеном року плаћања

Закон о роковима начелно дозвољава привредним субјектима као дужницима новчане обавезе да уговоре другачији рок плаћања у односу на претходно објашњено диспозитивно правило.⁵⁷ Међутим, он уводи једно значајно ограничење слободе уговарања – уговорне стране могу да уговоре рок плаћања до 60 дана, али не и дужи рок.⁵⁸ Овакво решење је

54 ЗОО, чл. 516 ст. 2. Иначе, у Закону о облигационим односима важи принцип да диспозитивна правила имају предност у односу на обичаје (па и кодификоване обичаје – узансе) који уређују исто питање. Вид.: ЗОО, чл. 1107 ст. 3.

55 ОУ, бр. 177.

56 ЗОО, чл. 324 ст. 2.

57 О специфичностима новог правног режима у погледу неформалних (усмених) уговора, видети анализу диспозитивног правила о року плаћања.

58 Закон о роковима, чл. 3 ст. 1 и чл. 4 ст. 3.

највероватније мотивисано практичним проблемима са којима се сусрећу мала и средња предузећа, која приликом закључивања уговора са великим партнерима као дужницима новчаних обавеза немају одговарајућу преговарачку моћ да се успротиве наметању неоправдано дугачких рокова плаћања. Ипак, императивност одредбе и немогућност њеног прилагођавања околностима конкретнег случаја чине је неправедном и претерано строгом, будући да она забрањује уговарање дужег рока плаћања чак и у ситуацијама када би то било у интересу оба сауговарача.

Описано ограничење слободе уговарања је значајна новина правног режима рокова плаћања, коју досадашњи прописи нису познавали. Наиме, ни Закон о облигационим односима ни Опште узансе не предвиђају максимално дозвољени уговорени рок плаћања, те је слобода уговарања у складу са њима ограничена само општим правилима о неважности појединих уговорних одредаба.⁵⁹ Чини се да би у будућим изменама Закона о роковима требало дати предност досадашњем режиму потпуне слободе уговарања рока плаћања, уз потребу да се он допуни посебним правилима која би обезбедила непримену непоштених уговорних одредби у овом домену.

3) Изузеци од императивног правила о најдужем дозвољеном року плаћања

Закон о роковима познаје неколико изузетака од начелно императивног правила о максималном уговореном року плаћања. Ови изузеци су изричито прописани за уговоре између привредних субјеката, али би их по аналогији требало примењивати и на уговоре између субјекта јавног сектора и привредног субјекта као дужника новчане обавезе. Прво, у случају да трговински уговор предвиђа плаћање у ратама, уговорне стране могу да уговоре рок плаћања до 90 дана.⁶⁰ Друго, уговорне стране могу слободно да уговоре рок плаћања без законског ограничења у два случаја: (а) ако је дужник новчане обавезе пружио повериоцу довољно обезбеђење потраживања, и то у виду непозиве, безусловне, самосталне банкарске гаранције „без приговора“ или у виду

59 Примера ради, према досадашњем режиму суд је могао да одбије примену уговорне одредбе о року плаћања, ако је она садржана у општим условима пословања, а неправична је или претерано строга према повериоцу новчане обавезе као другој уговорној страни. Вид.: ЗОО, чл. 143 ст. 2.

60 Закон о роковима, чл. 3 ст. 4. Чини се да је овакво ограничење рока плаћања у ратама неоправдано кратко, те да неће одговарати практичним потребама привредних субјеката. Да би спречио изигравање основног императивног правила о максималном уговорном року плаћања, законодавац захтева да најмање половина новчане обавезе која се плаћа у ратама мора да буде исплаћена средином уговореног рока. Вид.: Закон о роковима, чл. 3 ст. 5.

менице авалиране од стране банке;⁶¹ или (б) ако је дужник новчане обавезе регистровано пољопривредно газдинство или земљорадничка задруга која трговинским уговором купује репроматеријал (семенски и садни материјал, заштитна средства и ђубриво) за обављање основне делатности.⁶²

Последња два изузетка су усвојена из очигледних разлога. Са једне стране, првим изузетком се укида заштита путем императивног правила о максималном року за повериоце којима она није потребна, будући да је њихово потраживање довољно обезбеђено. Са друге стране, другим изузетком се олакшава обављање делатности пољопривреднику као дужнику новчане обавезе, тако што му се омогућава уговарање законом неограничено дугог рока плаћања без потребе пружања неког средства обезбеђења потраживања.

С обзиром на то да изван изложених изузетака привредни субјекти не смеју да уговоре рок плаћања дужи од 60 дана, јасно је у којој мери Закон о роковима ограничава њихову слободу уговарања. Чини се да је новоуспостављени режим рокова плаћања престрог и да у примени може да доведе управо до повећања учесталости закашњења са плаћањем, а тиме и броја стечаја привредних субјеката, уместо да допринесе њиховом сузбијању.

4) Начин рачунања рока плаћања

Имајући у виду значај законских рокова плаћања за утврђивање граница слободе уговарања, односно за наступање правних последица доцње дужника новчане обавезе, Закон о роковима прецизно уређује начин рачунања прописаних рокова (од 60, а изузетно 90 дана). Према том правилу, законски рок плаћања почиње да тече од дана када се десило последњи у низу наведених догађаја, и то: (а) пријем повериоачевог захтева за исплату од стране дужника; или (б) испуњење повериоачеве обавезе испоруке робе, односно пружања услуге; или (в) протек законског или уговореног рока за преглед предмета повериоачеве обавезе, с тим што овај рок не сме да буде дужи од 30 дана од дана испуњења повериоачеве обавезе, осим у изузетно оправданим случајевима.⁶³ Отуда, ако је дужник прво добио фактуру (захтев за исплату), а потом примио робу, законски рок плаћања почиње да тече од дана пријема робе, односно ако је дужник прво примио робу, па је истекао рок за њен преглед, а тек након тога добио захтев за исплату, законски рок плаћања почиње

61 Упор. хрватски *Zakon o finansijskom poslovanju i predstečajnoj nagodbi (Narodne novine, br. 108/12, 144/12)*, чл. 11 ст. 2, према коме чак ни у случају довољног обезбеђења потраживања рок плаћања не може да буде дужи од 360 дана.

62 Закон о роковима, чл. 3 ст. 6 и 7.

63 Закон о роковима, чл. 3 ст. 3 и чл. 4 ст. 5.

да тече од дана пријема захтева за исплату, као последњег у низу прописаних догађаја, и сл.

Описани режим рачунања рокова плаћања је суштински остао непромењен у односу на стара правила садржана у Општим узансама. Наиме, Опште узансе, такође, предвиђају да се рокови плаћања рачунају од дана пријема робе, односно дана пријема фактуре у зависности од тога који је дан каснији, а ако након пријема робе, односно фактуре, купац још увек није могао да утврди количину и квалитет робе, рок плаћања се рачуна од дана извршеног утврђивања.⁶⁴ Претходна анализа је показала да Закон о роковима садржи слична, али у извесној мери прецизнија правила о почетку трајања рока.

б) Уговори са субјектом јавног сектора као дужником новчане обавезе

У случају уговора између привредног субјекта и субјекта јавног сектора као дужника новчане обавезе Закон о роковима прописује нешто строжи режим плаћања, који је повољнији за повериоца (привредног субјекта).

1) Непостојање посебног диспозитивног правила о року плаћања

За разлику од трговинских уговора у којима је привредни субјект дужник новчане обавезе, овде законодавац не прописује посебно диспозитивно правило о року плаћања. Стога би, строго посматрано, у недостатку супротног уговарања на рок плаћања требало примењивати стари режим предвиђен Законом о облигационим односима и Општим узансама.⁶⁵ Нажалост, овакво решење нарушава кохерентност новог режима рокова плаћања, која би била боље очувана када би за ове трговинске уговоре у недостатку уговореног рока важио рок од 45 дана, као диспозитиван рок плаћања.

2) Императивно правило о најдужем дозвољеном року плаћања

Код уговора привредних субјеката са субјектом јавног сектора као дужником новчане обавезе Закон о роковима, такође, ограничава

⁶⁴ Опште узансе, бр. 177 ст. 1 и 2.

⁶⁵ Вид. Закон о роковима, чл. 11, према коме на сва питања која нису посебно уређена овим законом треба применити одредбе Закона о облигационим односима. Као што је већ објашњено, ова општа правила уговорног права су повољна за повериоца, будући да усвајају принцип истовременог (симултаног) испуњења обавеза из двостранообавезних уговора, односно правило краћег кредитирања повериоца новчане обавезе из уговора о продаји у привреди (до 8 дана).

слободу уговарања, прописујући да стране не смеју да уговоре рок плаћања дужи од 45 дана.⁶⁶ Скраћење императивно постављеног максималног уговореног рока плаћања би требало да подстакне јавни сектор да не одуговлачи са измиривањем својих новчаних обавеза према привредним субјектима.

3) Изузетак од императивног правила о најдужем дозвољеном року плаћања

У трговинским уговорима у којима је субјект јавног сектора дужник новчане обавезе постоји само један изузетак од основног императивног правила о максималном уговореном року плаћања. Наиме, када је дужник новчане обавезе Републички фонд за здравствено осигурање или корисник средстава тог фонда, уговорне стране могу да уговоре рок плаћања и до 90 дана.⁶⁷ Овим правилом законодавац настоји да барем донекле помогне здравственом сектору, који се у финансијском смислу теже носи са савременим захтевима: потребом улагања у унапређење здравствене заштите у складу са развојем медицине, са једне стране, и све већим очекивањима пацијената и општим старењем популације, са друге.⁶⁸

4) Начин рачунања законских рокова плаћања

Горенаведени рокови плаћања од 45, односно 90 дана, се рачунају на исти начин као код трговинских уговора у којима је привредни субјект дужник новчане обавезе – од дана пријема захтева за исплату, од дана извршења повериочеве обавезе или од дана истека рока за преглед предмета повериочеве обавезе, у зависности од тога који од ових датума је каснији.⁶⁹

3. Правне последице непоштовања законских правила о роковима

Уговорне стране могу да уговоре дуже рокове плаћања од оних прописаних Законом о роковима. Примера ради, два привредна субјекта закључе уговор о продаји са оброчним отплатама цене и предвиде да је рок плаћања последње рате шест месеци од дана испоруке робе са фактуром. Поставља се питање какве су правне последице непоштовања

66 Закон о роковима, чл. 4 ст. 1.

67 Закон о роковима, чл. 4 ст. 2.

68 Late Payment Directive, Recital 25.

69 Закон о роковима, чл. 4 ст. 5.

објашњених законских правила о роковима плаћања у трговинским уговорима.

Према Закону о роковима, уговорна одредба о року плаћања која није у складу са законским правилима је ништава, те не производи правна дејства.⁷⁰ Дакле, непоштовање одредаба закона води делимичној ништавости уговора. У том случају ће се на рок плаћања применити диспозитивна правила која важе када рок уопште није уговорен. Код трговинских уговора у којима је привредни субјект дужник новчане обавезе то би био рок од 60 дана, а када је субјект јавног сектора дужник новчане обавезе, плаћање би морало да уследи одмах (Закон о облигационим односима), односно у року од 8 дана (Опште узансе).

IV Однос новог правног режима са релевантним правилима Бечке конвенције

Бечка конвенција се начелно примењује на уговоре о продаји робе, код којих уговорне стране имају седишта на територијама различитих држава, под условом да су те државе државе уговорнице или да правила међународног приватног права упућују на примену права државе уговорнице.⁷¹ С обзиром на овако одређен домен примене, режим рокова плаћања цене из Бечке конвенције наставља да важи паралелно са новоуспостављеним режимом Закона о роковима. Према томе, у погледу продаје робе анализирана правила Закона о роковима су резервисана искључиво за трговинске уговоре о продаји робе, који нису покривени дефинисаним доменом примене Бечке конвенције, а ту спадају: а) домаћи трговински уговори о продаји робе, код којих су седишта обе уговорне стране у Србији, као и б) међународни трговински уговори о продаји робе који не испуњавају услове за примену Бечке конвенције, али где правила међународног приватног права упућују на примену српског права.⁷²

70 Закон о роковима, чл. 6.

71 Бечка конвенција, чл. 1 ст. 1; више вид.: Ingeborg Schwenzer, Pascal Hachem, у: Ingeborg Schwenzer (ed.), *Schlechtriem & Schwenzer's Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG)*, Third Edition, Oxford University Press, New York, 2010, стр. 28 и даље; Harry M. Flechtner, John O. Honnold, *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*, Fourth Edition, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2009, стр. 29 и даље; Владимир Павић, Милена Ђорђевић, „Примена Бечке конвенције у арбитражној пракси Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије“, *Право и привреда*, бр. 5–8/2008, стр. 568 и даље.

72 Примат Бечке конвенције у односу на национално право постоји увек, без обзира на порекло националних правних правила – чак и када су она усвојена у процесу

У погледу рокова плаћања цене из уговора о продаји робе Бечка конвенција једино садржи диспозитивна правила која се примењују у недостатку уговорних одредби о роковима. Сагласно конвенцији, ако није нешто друго уговорено, купац је дужан да плати цену одмах када му продавац стави на располагање робу или документе на основу којих може да располаже робом,⁷³ односно одмах након што је био у могућности да прегледа робу.⁷⁴ Бечка конвенција на овај начин прихвата принцип истовременог испуњења обавеза из уговора о продаји,⁷⁵ па се у том смислу значајно разликује у односу на Закон о роковима који у недостатку другачије уговорне одредбе прописује обавезно кредитирање купца од стране продавца. Такође, на супрот Закону о роковима, Бечка конвенција не уважава чињеницу да привредни субјекти као продавци некада достављају купцу фактуру након испоруке робе, због чега би рок плаћања требало да почне да тече тек од тренутка пријема одговарајућег захтева за исплату од стране купца. Са друге стране, попут Закона о роковима и Бечка конвенција укида потребу за посебном опоменом купца од стране продавца, будући да обавеза плаћања цене доспева без потребе да продавац постави захтев или учини друге формалности.⁷⁶ Најзад, Бечка конвенција не ограничава слободу уговарања рока плаћања, па за разлику од Закона о роковима, не познаје максимално дозвољени уговорени рок плаћања.

V Достигнут степен хармонизације са правом Европске уније

Имајући у виду обавезу Србије да своје прописе усклади са комунитарним правом, и то нарочито у области трговине, значајно је испитати у којој мери је Закон о роковима испунио циљ хармонизације

имплементације хармонизованог комунитарног права. Вид.: Pilar Perales Viscasillas, „Late Payment Directive 2000/35 and the CISG“, *Pace International Law Review*, Vol. 19, 2007, стр. 129; С. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 712.

73 Документи на основу којих купац може да располаже робом обухватају тзв. традиционе хартије од вредности. Више вид.: Мирјана Радовић, „Традиционо својство тзв. стварноправних хартија од вредности“, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1/2011, стр. 299 и даље.

74 Бечка конвенција, чл. 58 ст. 1 и 3; Florian Mohs, у: I. Schwenzer (ed.), *нав. коментар*, стр. 845 и 855; P. P. Viscasillas, *нав. чланак*, стр. 135; С. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 716; Н. М. Flechtner, J. O. Honnold, *нав. дело*, стр. 477 и даље.

75 P. P. Viscasillas, *нав. чланак*, стр. 135; С. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 716.

76 Бечка конвенција, чл. 59; F. Mohs, у: I. Schwenzer (ed.), *нав. коментар*, стр. 858 и даље; Н. М. Flechtner, J. O. Honnold, *нав. дело*, стр. 484 и даље; упор.: P. P. Viscasillas, *нав. чланак*, стр. 135.

српског права са Директивом.⁷⁷ Отуда ће на овом месту бити анализирана основна решења Директиве, како би се указало на релевантна одступања нашег закона од уједначеног режима у Заједници.

Попут српског закона, у регулисању ове материје Директива разликује трговинске уговоре између привредних субјеката од уговора у којима је субјект јавног сектора дужник новчане обавезе.

1. Уговори између привредних субјеката

Директива не регулише изричито диспозитивне рокове плаћања у трговинским уговорима између привредних субјеката, већ само уређује тренутак од кога наступају правне последице закаснелог плаћања када рок плаћања није изричито уговорен. Међутим, у правној теорији преовлађује став да су на овај начин посредно прописани диспозитивни рокови плаћања, односно тренутак доспелости новчаних обавеза из трговинских уговора у недостатку супротног уговарања.⁷⁸

У случају да рок плаћања није изричито уговорен, према дипозитивном правилу Директиве дужник мора да испуни своју новчану обавезу најкасније у року од 30 дана од дана пријема захтева за исплату, од дана испуњења повериочеве обавезе или од дана провере саобразности предмета повериочеве обавезе са уговором, у зависности од тога који од ових датума је каснији.⁷⁹ Као и код српског Закона о роковима, и овде је нелогично што Директива наводно настоји да сузбије праксу дугих рокова плаћања, а заправо прихвата одложено плаћање као основно диспозитивно правило.⁸⁰ Са друге стране, Закон о роковима значајно одступа од захтева Директиве. Наиме, наш закон предвиђа duplo дужи рок плаћања у недостатку супротног уговарања (60 дана). С обзиром на то да Директива допушта одступање националних законодавстава од њених одредаба само у корист повериоца новчане обавезе, јасно је

77 Обавеза Србије да усагласи своје законодавство са правом Европске уније је садржана у: Закону о потврђивању споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране (*Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 83/2008), чл. 72.

78 С. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 715; Р. Р. Viscasillas, *нав. чланак*, стр. 132. Судска пракса Европског суда правде потврђује такав став. Вид.: Cornelis J. W. Baaij, „Late Payments: Case: ECJ – 010051 Telecom“, *European Review of Contract Law*, бр. 2/2009, стр. 132 и даље.

79 Late Payment Directive, Art. 3(3)(b); упор.: J. Poole, *нав. дело*, стр. 388; Р. Р. Viscasillas, *нав. чланак*, стр. 134.

80 Р. Р. Viscasillas, *нав. чланак*, стр. 135. Директива обавезује продавца да купцу одобри кредит од 30 дана. Вид.: С. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 716.

да таква одредба Закона о роковима никако не може да се оправда.⁸¹ Попут српског Закона о роковима, према Директиви дужник, такође, пада у доцњу самим протеком рока плаћања, без потребе за опоменом од стране повериоца.⁸²

У Директиви је слобода уговарања рока плаћања у значајно мањој мери ограничена у односу на Закон о роковима. Као и наш закон, Директива прописује да привредни субјекти могу слободно да уговоре рок плаћања до 60 дана.⁸³ Ипак, за разлику од нашег закона, Директива допушта да се рок краћи од 60 дана уговори и усмено, а не само писмено. Уз то, супротно српском закону који познаје само три конкретна изузетка од императивног правила о максималном року плаћања, Директива начелно дозвољава привредним субјектима и уговарање рока дужег од 60 дана под условом: а) да се то изричито уговори (било усмено било писмено) и б) да то није крајње непоштено према повериоцу.⁸⁴ При том се утврђивање да ли је уговорна одредба о року плаћања крајње непоштена врши на основу свих околности случаја (примера ради, на основу природе производа или услуге, значајног одступања од добре трговинске праксе које је супротно савесности и поштењу, непостојања било каквог објективног разлога за дужничково одступање од максимално дозвољеног рока плаћања).⁸⁵

Из изложеног произлази да је режим прописан Директивом много мање ригидан у односу на наш закон, будући да ограничава слободу уговарања само у мери у којој је то неопходно ради заштите поверилаца новчаних обавеза којима дужници као јаче уговорне стране намећу крајње непоштено дуге рокове плаћања. У свим осталим случајевима, када дужи уговорени рок плаћања одговара вољи обе уговорне стране које су имале равноправну преговарачку моћ у овом питању, Директива не поставља никакве границе дужини таквог рока. Према томе, јасно је да је српски законодавац претерао у погледу императивног правила о максималном уговореном року плаћања, те да је сувише ограничио

81 Постоји и другачије тумачење диспозитивног правила о року плаћања из Директиве, по коме државе чланице имају право да пропишу дужи диспозитивни рок плаћања, највише до 60 дана. Вид.: С. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 717.

82 Late Payment Directive, Art. 3(1); С. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 716.

83 J. Poole, *нав. дело*, стр. 388.

84 Late Payment Directive, Art. 3(5); J. Poole, *нав. дело*, стр. 388; овим правилом Директива „спречава злоупотребу слободе уговарања на штету повериоца. Таква злоупотреба постоји у случају када дужник захтева боље услове плаћања како би ојачао своју ликвидност чинећи то на рачун повериоца, као и у случају када главни извођач радова намеће подизвођачима или добављачима теже услове од оних које њему поставља инвеститор.“ М. Цветковић, *нав. чланак*, стр. 243.

85 Late Payment Directive, Art. 7(1).

могућности уговарања оног рока плаћања који би највише одговарао интересима уговорних страна. Такво решење је супротно Директиви, при чему ни ово одступање од њених правила не може да се оправда аргументом веће заштите повериоца.

Начин рачунања прописаних рокова плаћања у Закону о роковима је највећим делом усклађен са одредбама Директиве. Једина разлика постоји у прописивању изузетка од максимално дозвољеног рока за преглед предмета повериоачеве обавезе. Док према српском закону рок за преглед може да буде дужи од 30 дана само 'у изузетно оправданим случајевима', Директива редовно допушта да привредни субјекти изричито уговоре и дужи рок, осим ако је то крајње непоштено према повериоцу новчане обавезе.⁸⁶

2. Уговори између привредног субјекта и субјекта јавног сектора као дужника новчане обавезе

Попут српског Закона о роковима, ни Директива не садржи посебно диспозитивно правило о року плаћања који би важио у недостатку супротног уговарања између привредног субјекта и субјекта јавног сектора као дужника новчане обавезе. Отуда, у складу са комунитарним правом, уређење овог питања је препуштено националним правима држава чланица. Нажалост, српски законодавац се определио да ово питање посебно не регулише, услед чега је нарушена кохерентност новог режима рокова плаћања, као што је горе већ објашњено.

Директива изричито прописује максимално дозвољени уговорени рок плаћања у уговорима са јавним сектором као дужником новчане обавезе. Сагласно Директиви, начелно је дозвољено уговарање рока плаћања до 30 дана од дана пријема захтева за исплату, од дана испуњења повериоачеве обавезе или од дана провере саобразности предмета повериоачеве обавезе са уговором, у зависности од тога који од ових датума је каснији.⁸⁷ За разлику од тога, српски Закон о роковима је предвидео максималан рок плаћања од 45 дана, што представља још једно одступање од одредаба Директиве које се не може правдати аргументом јаче заштите повериоца.

Директива предвиђа неколико изузетака од основног императивног правила о најдужем дозвољеном уговореном року плаћања. Прво, државе чланице могу да пропишу дужи максимални уговорени рок плаћања, али никако не дужи од 60 дана, и то за случајеве када је

86 Late Payment Directive, Art. 3(4).

87 Late Payment Directive, Art. 4(3)(a); C. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 709.

дужник новчане обавезе: а) јавно предузеће (тј. субјект јавног сектора који обавља привредну делатност индустријске или трговинске природе, тако што нуди робу или услуге на тржишту, и који подлеже обавезама финансијске транспарентности); или б) субјект здравственог сектора.⁸⁸ На овај начин се у извесној мери привилегују две специфичне категорије субјеката јавног сектора – са једне стране, јавна предузећа чије је пословање блиско обављању делатности привредних субјеката, а са друге стране, здравство које се у великом броју држава чланица налази у посебној (тежој) финансијској ситуацији у односу на остале субјекте јавног сектора.⁸⁹

Као што је већ објашњено, српски законодавац је супротно Директиви продужио основни максимални уговорени рок плаћања на 45 дана за све субјекте јавног сектора, а не само за поједине наведене категорије. Осим тога, уважавајући специфичну ситуацију у здравственом сектору, Закон о роковима је продужио максималан уговорени рок плаћања на 90 дана, када је субјект здравственог сектора дужник новчане обавезе. Ипак, такво правило није у складу са Директивом, која у случају здравственог сектора дозвољава државама чланицама продужење максималног уговореног рока плаћања до 60 дана. Будући да ово одступање од комунитарног права води појачаној заштити дужника новчане обавезе (здравственог сектора), уместо повериоца, јасно је да ни ово правило није у складу са хармонизованим режимом у Заједници.

Други изузетак од императивног правила о максималном уговореном року плаћања (од 30 дана) је начелног карактера. Наиме, привредном субјекту и субјекту јавног сектора је дозвољено да уговоре и рок плаћања дужи од 30 дана, али највише до 60 дана, под условом да је то: а) изричито уговорено (усмено или писмено у зависности од форме уговора), и б) објективно оправдано имајући у виду нарочиту природу или особине уговора.⁹⁰ За разлику од Директиве, српски Закон о роковима не познаје наведену флексибилност, па је рок плаћања од 45 дана утврђен као фиксна максимална дужина рока за све субјекте јавног сектора, осим за здравство.

Најзад, код уговора са субјектом јавног сектора као дужником новчане обавезе Директива, такође, уређује начин почетка трајања прописаних рокова. Ова правила су иста као код уговора између привредних субјеката, па се у том смислу упућује на анализу усклађености српског права изложеноу у том делу рада.

88 Late Payment Directive, Art. 4(4).

89 Late Payment Directive, Recital 25.

90 Late Payment Directive, Art. 4(6).

3. Уговори између субјекта јавног сектора и привредног субјекта као дужника новчане обавезе

Директива не уређује рокове плаћања у трговинским уговорима између субјекта јавног сектора и привредног субјекта као дужника новчане обавезе. Стога је ово питање препуштено слободној регулативи националних права држава чланица. Попуњавајући ову празнину српски законодавац је за ове уговоре, додуше парцијално, упутио на примену релевантних правила о уговорима између привредних субјеката, код којих је дужник новчане обавезе, такође, привредни субјект.⁹¹

4. Правне последице непоштовања правила о роковима

Правне последице непоштовања изложених правила о роковима плаћања нису на свеобухватан начин регулисане Директивом. Директива једино уређује грађанскоправне последице у случају када је уговарање рока плаћања крајње непоштено према повериоцу новчане обавезе. Према том правилу, у националним правима држава чланица уговорна одредба о року плаћања која је крајње непоштена према повериоцу мора или да буде без правног дејства (ништава) или да даје повериоцу право на накнаду штете од дужника.⁹² Избор између наведених последица је препуштен државама чланицама. Уз то, државе чланице морају да усвоје одговарајуће и ефикасне мере у циљу спречавања продужене употребе крајње непоштених уговорних одредаба од стране једног истог лица.⁹³ Такве мере, између осталог, обухватају и право организација које су званично признате као представници привредних субјеката, односно које имају легитиман интерес да представљају привредне субјекте, да се обрате суду или надлежном управном органу и да од њих траже усвајање мера за спречавање даље употребе крајње непоштених уговорних одредаба о роковима плаћања.⁹⁴

С обзиром на то да српски Закон о роковима не познаје правни стандард 'крајње непоштене' уговорне одредбе о року плаћања, наведена парцијална хармонизација правних последица непоштовања правила о роковима плаћања није имплементирана у наше законодавство. Насупрот томе, Закон о роковима на јединствен начин уређује грађанскоправне последице непоштовања било ког правила о року

91 Упор. хрватски Закон о финансијском пословању и предстећајној нагодби, чл. 12 ст. 7, који је за рокове плаћања у овим уговорима у потпуности упутио на примену релевантних правила о уговорима између привредних субјеката.

92 Late Payment Directive, Art. 7(1); U. Huber, *нав. чланак*, стр. 959; С. Bilotta, *нав. чланак*, стр. 710; М. Цветковић, *нав. чланак*, стр. 243.

93 Late Payment Directive, Art. 7(4).

94 Late Payment Directive, Art. 7(5).

плаћања, уводећи принцип ништавости незаконите уговорне одредбе о року (принцип делимичне ништавости уговора).

VI Закључак

Анализа новог правног режима рокова плаћања у трговинским уговорима је показала следеће. Остављајући по страни непрецизност и непотпуност која је у новије време постала карактеристична за српског законодавца, правила Закона о роковима нису у довољној мери усклађена са Директивом, због чега ће морати да буду измењена како би Србија испунила своју обавезу усклађивања националног са комунитарним правом. Са друге стране, чак и независно од проблема недовољне хармонизације, нови правни режим остаје неадекватан, будући да је:

- а) значајно продужио диспозитиван рок плаћања у односу на опште уговорно право, и тиме промашио основну сврху усвајања посебних правила, која је требало да се састоји у појачаној заштити поверилаца новчаних обавеза из трговинских уговора; и
- б) претерано ригидно ограничио слободу уговарања рока плаћања, забрањујући било какво одступање од строгих (императивних) правила о максималном дозвољеном уговореном року, уз пар уских изузетака.

Отуда се на основу свега изложеног треба заложити за озбиљнију ревизију правила Закона о роковима, како би се спречило да управо његове одредбе додатно отежају пословање субјектима које он наводно настоји да заштити.

Mirjana RADOVIĆ, PhD, LL.M. (Humboldt)

Assistant Professor at the Faculty of Law, University of Belgrade

THE NEW LEGAL REGIME FOR PAYMENT PERIODS IN COMMERCIAL TRANSACTIONS

Summary

In this paper the author analyses the new legal regime for payment periods in commercial transactions, that has been introduced to Serbian law by the new Law on Payment Periods in Commercial Transactions (2012). The first

*part of the paper explains the reasons for adopting specific legal rules in this field. Thereafter, the main sources of law relevant to the question of payment periods in commercial transactions have been presented. Since the new legal regime in Serbia is the result of its commitment to harmonise national law with the law of the European Union, special attention is drawn to researching the relevant *acquis communautaire*. The central part of the paper contains a detailed critical analysis of the new legal provisions regarding payment periods. Here, the differences between the new legal regime and the former rules of the Serbian Law of Obligations and General Usages for Trade in Goods have been emphasized. In the next part of the paper, the author shows how the new legal regime differs from the provisions of the UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG), that remain valid within its domain of application even after the entry into force of the new Law. Last, but not least, the paper encompasses a detailed comparison of solutions of the new Serbian legal regime with the Directive 2011/7/EU, in order to determine the achieved level of harmonisation which was set as one of the main goals of introducing the new legislation.*

Key words: *commercial contract, commercial transaction, payment period, obligation to pay, undertaking, public authority.*